

Troska o ewangelizację młodzieży w działalności wychowawczej Jana Bosko

STANISŁAW CHROBAK

Wydział Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie
Warszawa

ORCID: 0000-0003-3015-4580

STRESZCZENIE

Jan Bosko (1815-1888) przedstawił w 1877 r. tekst, który zatytułował *Il sistema preventivo nella educazione della gioventù (System prewencyjny w wychowaniu młodzieży)*. Budując system prewencyjny na podstawie doświadczeń swego życia, wiedział, że należy stworzyć system wychowania integralnego, dzięki któremu młody człowiek otrzyma pomoc w rozwoju naturalnym, kulturowym i duchowym. W ten sposób wychowanie stało się jednocześnie i ludzkie, i chrześcijańskie, co znalazło wyraz w znanym hasle: „Uczciwy obywatel i dobry chrześcijanin”. Prowadzone było zgodnie z zasadą – ewangelizować, wychowując i wychowywać, ewangelizując. Wychowanie i formacja religijna, jaką proponuje ks. Bosko, prowadzi do pełni rozwoju osobowego. Dla każdego człowieka wielkim dobrem jest objawienie mu podstawowych prawd o Bogu, o nim samym, o świecie. Ewangelizacja jest zatem szansą wzbogacenia się dla tych, do których jest skierowana, ale i dla tego, kto ją prowadzi, oraz dla całego Kościoła.

Słowa kluczowe: osoba, wychowanie, system prewencyjny, ewangelizacja

* * *

Wychowanie i myśl pedagogiczna trwają w historii dzięki ich nieustannej reinterpretacji. System prewencyjny, który przez Jana Bosko (1815-1888) nie został nazwany „teorią” czy „koncepcją”, powstał jako odpowiedź na potrzeby wychowawcze związane z konkretnym środowiskiem XIX w. we Włoszech. Działalność ks. Bosko rozwijała się w sercu okresu, nazwanego „wiekiem pedagogii”. Wiek XIX był wiekiem Herbart,

Pestalozziego, Froebela, Aportiego¹. Wychodząc od dogłębnych rozważań ówczesnych sytuacji, ks. Bosko przedstawił podstawowe założenia antropologiczne, pedagogiczne, teologiczne i duszpasterskie, które wykorzystał w wychowaniu młodzieży swoich czasów. Jest to synteza jego myśli pedagogicznej, wyrosłej z długiego i bogatego doświadczenia wychowawczego. „Ksiądz Bosko przekazuje nam ten System, jako styl życia i pracy w głoszeniu Ewangelii i zbawianiu młodzieży przy jej czynnym udziale. (...) System prewencyjny jest nazwany »doświadczeniem duchowym«, a nie tylko pedagogią. (...) Doświadczenie rodzi się i rozwija »w spotkaniu z młodzieżą« w oratorium”².

W 1877 r. Jan Bosko opracował tekst, który zatytułował *Il sistema preventivo nella educazione della gioventù* (*System prewencyjny w wychowaniu młodzieży*). „Cały ten system – jak podkreśla – spoczywa na rozumie, religii i miłości”³. Przesłanie pozostawione przez ks. Bosko nie straciło swej aktualności. Widać to najwyraźniej w odniesieniu do młodzieży znajdującej się, jakbyśmy to dzisiaj powiedzieli, w obszarze ryzyka, a która znajdowała się w kręgu oddziaływań wychowawczych turyńskiego wychowawcy. We wszystkich doszukiwał się najpierw dobrej woli, intelektualnej uczciwości i, w tym samym czasie, przekazywał im własne doświadczenie wiary. Potrzebą chwili jest zatem głęboka działalność wychowawcza i ewangelizacyjna pozwalająca na stworzenie pełnego człowieka, na wykształcenie uczciwego obywatela i zaangażowanego chrześcijanina, żyjącego zgodnie z zasadami wiary, nadziei i miłości. W związku z tym, tematem niniejszego artykułu jest przede wszystkim refleksja nad troską o każdego wychowanka, potrzebą spójnego (realistycznego) celu wychowania i wreszcie w świetle tej perspektywy podjęcia działania w taki sposób, aby ewangelizować, wychowując w codziennej rzeczywistości. Jan Bosko myślał nie tylko o pracy dla młodzieży, ale i razem z nią. Dążył do poszukiwania takich założeń, metod, środków i form wychowania, które sprzyjałyby pełnemu, integralnemu rozwojowi młodego człowieka. Podkreślał, że prawdziwy i trwały rozwój każdego człowieka ma źródło w jego sercu, życiu i wolności.

¹ Por. Luciano Cian, *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*, tłum. Marian Gabryel (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2001), 18-23.

² Juan Edmundo Vecchi, *Duchowość salezjańska*, tłum. Mieczysław Brzezinka (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 1999), 107.

³ Jan Bosko, „System prewencyjny w wychowaniu młodzieży”, tłum. Izabela Gutewicz, w Luciano Cian, *Wychowanie w duchu księdza Bosko* (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2001), 270.

1. Troska o każdego wychowanka

Ksiądz Jan Bosko stał się inicjatorem „szkoły sztuki wychowania”. Budując system prewencyjny na podstawie doświadczeń swego życia, wiedział, że należy stworzyć system wychowania integralnego, dzięki któremu młody człowiek otrzyma pomoc w rozwoju naturalnym, kulturowym i duchowym. W pracy pedagogicznej oznaczało to interesowanie się wychowankiem, próby nawiązania z nim dialogu, zrozumienie jego uczuć, dostrzeżenie jego prawdziwego życia. Listy i pisma ks. Bosko umożliwiają określenie fundamentalnych celów w zakresie integralnego wychowania młodzieży. Podkreślał, że „system zapobiegawczy, już z samej nazwy, wymaga troskliwego zajęcia się poszczególnymi »osobowościami« wychowanków, w których każdy znajduje się w centrum procesu wychowawczego, polegającego na zachęcaniu, dawaniu propozycji, otwieraniu możliwości, dokonywaniu wyborów i podejmowaniu decyzji. (...) Działanie wychowawcze jest niekompletne i mało skuteczne, jeżeli nie opiera się na osobistych kontaktach między wychowawcą a wychowankiem w atmosferze spontanicznego i otwartego zaufania, na szczerzej i lojalnej współpracy, które dotyczy zainteresowań i czasu wolnego wychowanka oraz głębszych pokładów wewnętrznych jego życia duchowego. To wszystko realizuje się dzięki osobistemu spotkaniu”⁴.

Punktem wyjścia dla ks. Bosko było konkretne – właśnie to, a nie inne – dziecko wraz ze swymi potrzebami, radościami i nadziejami. „Łagodne traktowanie, rozumne podejście, dobroć oraz szczególna asystencja to jedyne środki utrzymujące dyscyplinę i moralność pośród wychowanków”⁵. Oddziaływanie wychowawcze trzeba widzieć zatem jako szczególną sytuację międzyosobową rozumianą jako „obecność” osoby oddanej całkowicie dla dobra drugiego. W wychowaniu według ks. Bosko chodziłoby więc o rzeczywiste spotkanie z młodym człowiekiem, przyjęcie i zaakceptowanie go, tworzenie środowiska bogatego w wartości ludzkie i personalną relację wychowawczą. W liście z 1883 r. na temat systemu prewencyjnego tak pisał: „W pierwszym rzędzie, jeśli chcecie okazać, że naprawdę pragniecie dobra waszych uczniów i skłonić ich do wypełniania obowiązków, musicie zawsze pamiętać, że jesteście rodzicami tej kochanej młodzieży, która cały czas jest ukochanym przedmiotem moich trosk, nauki, misji kapłańskiej i pracy naszego Zgromadzenia. Jeśli zaś macie być prawdziwymi ojcami waszych uczniów, musicie mieć także ojcowskie serce”⁶.

⁴ Luciano Cian, *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*, 24-26.

⁵ Jan Bosko, „List do księcia Gabriellego: propozycja dotycząca Bursy San Michele w Ripa i praktyka Systemu Prewencyjnego”, w *Źródła Salezjańskie*, t. 1: *Ksiądz Bosko i jego dzieło. Antologia*, red. Aldo Giraudo (Kraków: Salezjański Instytut Historyczny, 2016), 585.

⁶ Jan Bosko, „List o karach”, w Luciano Cian, *Wychowanie w duchu Księdza Bosko*, 260.

Listy i pisma ks. Bosko umożliwiają określenie fundamentalnych celów w zakresie integralnego wychowania młodzieży. Szkice biograficzne Alojzego Comollo, Dominika Savio, Michała Magone i Franciszka Besucco stanowią najbardziej reprezentatywne dokumenty duchowe i pedagogiczne ks. Bosko w zakresie rozwoju ludzi młodych. Te dzieła, w pewnej mierze, przybliżają w żywy sposób rzeczywistość Valdocco, świat moralny i duchowy ludzi młodych, formowanych przez ks. Bosko, zwłaszcza na polu szkolnym. Odsłaniają bogactwo doświadczeń bohaterów opowiadań i uwarunkowania środowiska, w jakim przyszło im żyć, humanizm edukacyjny i fascynującą kulturę ducha⁷. „»Materiał ludzki«, jak to dzisiaj byśmy nazwali, z którym miał do czynienia turyński wychowawca, był często bardzo słabej jakości, ale to go nie przerażało, ponieważ właśnie ta słabość stała się powodem jego zaangażowania. Jak miał się zachować pomiędzy niezdarnymi, niezdyscyplinowanymi, często już zdemoralizowanymi chłopcami? (...) Powoli dojrzewała w nim podstawowa zasada, mająca stać się wizytówką jego pedagogii: *prevenire non reprimere*, »zapobiegać, a nie karać«. Ta dewiza miała urzeczywistnić się w miłości, którą młodzi ludzie mieli odczuć i świadomie przeżyć»⁸.

Doświadczenie i wrażliwość wychowawcza pozwoliły turyńskiemu wychowawcy sformułować zasadę, że „w każdym młodym człowieku, nawet najbardziej nieszczęśliwym, istnieje zapalny punkt dobra. Pierwszym obowiązkiem wychowawcy jest poszukanie tego punktu, tej wrażliwej struny serca i wyciągnięcie z niej zysku»⁹. Według Jana Bosko należy rozpoczynać od konkretnej sytuacji każdego z wychowanków, bez konieczności oczekiwania na sytuacje idealne. Odwoływał się do wartości i zdolności, które oni mieli w sobie i wskazywał cele do osiągnięcia. Interesował się życiem młodych ludzi, rozpoznawał ich najbardziej naglące potrzeby i odkrywał te najbardziej skryte. Zwracał uwagę na wszystko, czego młodzież potrzebuje od życia w pełni swej ludzkiej i chrześcijańskiej egzystencji, a więc: ubranie, pożywienie, mieszkanie, praca, nauka i wypoczynek, radość, przyjaźń, czynna wiara, łaska Boża, droga do świętości oraz zaangażowanie, dynamizm, włączenie się w życie społeczne i eklezyjalne. Był przekonany, że każdy człowiek posiada dary, które należy odkryć, rozpoznać i dowartościować¹⁰.

⁷ Aldo Giraud, „Przykładowe biografie. Wstęp”, w *Źródła Salezjańskie*, t. 1: *Ksiądz Bosko i jego dzieło. Antologia*, 1171-1174.

⁸ Giuseppe Ghiberti, *Spotkać księdza Bosko*, tłum. Jacek Jurczyński (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2018), 115.

⁹ Teresio Bosco, *Złote myśli Księdza Bosko*, tłum. Alicja Lis (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2002), 97.

¹⁰ Por. Jean Marie Petitclerc, „Valenze significative del Sistema Preventivo”, w *Atti del Congresso Internazionale Sistema Preventivo e Diritti Umani*, red. Laura Belletti, Laura Bernardi, Marta Colombo (Roma: VIS Volontariato Internazionale per lo Sviluppo, 2009), 55-56.

2. Spójny (realistyczny) cel wychowania

Wychowanie ma sens, gdy za najwyższy cel stawia sobie pomoc osobie ludzkiej w urzeczywistnianiu jej człowieczeństwa. A zatem cel wychowania polegałby – jeśli tak można powiedzieć – na stawianiu się coraz bardziej człowiekiem, na „uczłowieczaniu” istoty ludzkiej. Zatem, po obu stronach procesu pedagogicznego stoją przede wszystkim nie tyle wychowawca i wychowanek, ile raczej ludzie, człowiek wobec człowieka. A skoro człowiekiem jest zarówno wychowawca jak i wychowanek, a proces pedagogiczny zmierza do urzeczywistniania człowieczeństwa, nasuwa się wniosek, że właściwie wychowują się oni wzajemnie. Wychowawcy nie przysługuje doskonałość z racji pełnionej przez niego roli, a kierunek procesu pedagogicznego jest nie jedno- lecz wielostronny¹¹. Ksiądz Bosko, ilekroć mówi o wychowaniu, ma zawsze na myśli kontakt międzysobowy, który znaczy więcej niż przypadkowe spotkanie. Dla młodych ludzi był nie tylko kapłanem-pasterzem, ale ojcem i mistrzem, który pobudzał ich rozwój, towarzyszył w pracy, uczył, jak spędzać czas wolny od pracy i nauki. Zawsze był sobą i to, co pokazywał, było odbierane jako „prawdziwe” i „autentyczne”, cieszył się wielkim zaufaniem. Obecność wychowawcy w rozwoju wychowanka nazywa „asystencją”. Asystencja (obecność wychowawcza) oznacza zawsze, że wychowawca jest w pełni z wychowankiem, uczestniczy w jego życiu, interesuje się nim, okazuje mu szacunek. Zarówno nauczanie, jak i wychowanie były dla niego ukierunkowane na przygotowanie wychowanka do samodzielnego i odpowiedzialnego życia. Uczył, wychowując i wychowywał, ucząc. Tymi ideami były nasycone zarówno organizacja codziennego życia, sposoby działania, wzorce zachowania, jak i codzienna praktyka¹².

W każdym człowieku istnieją pewne aspiracje, pragnienia, nadzieje, projekty, marzenia. Pewne dążenia są wspólne wszystkim ludziom, inne zmieniają się i zależą od kultury, preferencji w grupach i wspólnotach oraz indywidualnych skłonności. Przez poznanie świata, relacje międzyludzkie i wartościowanie człowiek staje wobec problemu wartości najwyższej, wobec osoby Boga. „Już dzieci – stwierdza Wolfgang Brezinka – wyczuwają dobro, piękno, oparcie i bezpieczeństwo niektórych zasługujących na zaufanie stylów życia. W okresie dojrzewania młodzież odkrywa – zgodnie z prawami natury – własne »ja«, poznaje wartości, wybiera ideały, szkicuje plany życiowe. Jest to również szansa na ponowne odkrycie dóbr tradycji

---

¹¹ Por. Janusz Tarnowski, „Człowiek – dialog – wychowanie. Zarys chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej”, *Znak*, nr 9 (1991): 69-70.

¹² Por. Stanisław Chrobak, „Wychowanie odpowiedzialnego obywatela w perspektywie systemu prewencyjnego św. Jana Bosko”, *Forum Pedagogiczne*, nr 1(2011): 87-88.

dających oparcie. Można je wykorzystać wychowawczo¹³. Chodzi więc – jak to dostrzegali Jan Bosko – o wychowanie w szerokim kontekście rodziny, społeczeństwa, państwa i Kościoła. Wychowanie – zdaniem turyńskiego wychowawcy – ma zmierzać do formowania „»uczciwych obywateli i dobrych chrześcijan«, tzn. osób twórczych, aktywnych i odpowiedzialnych, świadomych swej godności, mających programy życia, otwartych na transcendencję, na drugich i na Boga¹⁴. Połączone z wymogami „rozumu” wymogi „serca” (miłości wychowawczej) i „religii” splatają się w niepowtarzalną i jedyną całość. Rozumna religia i rozumna miłość wychowawcza są zasadami, którymi ma się kierować wychowawca oraz drogowskazami, według których ma się on kierować przy poszukiwaniu drogi do umysłu i serca młodego człowieka. Jan Bosko był przekonany, że pozbawiony elementów religii klimat wychowawczy nie może sprzyjać ogólnemu rozwojowi młodzieży. Przez dawane przez niego codzienne świadectwo, pełną dynamizmu obecność i rodzinną atmosferę, budził w młodzieży poczucie współpracy i współodpowiedzialności.

Cele wychowania ukierunkowują działalność wychowawczą i to zarówno tę wychowawców, jak też wychowanków oraz instytucji wychowawczych. Informują nas one o tym, jak powinien zachować się wychowanek obecnie i w przyszłości, a także jak powinien zachować się i do czego zmierzać sam wychowawca w procesie wychowania. W języku angielskim wyróżnia się pojęcie *goal* – na określenie pewnego stanu końcowego lub stanu, ku któremu skierowane jest motywowane zachowanie się człowieka, oraz pojęcie *purpose* – oznaczające cel, który może być zwerbalizowany i wyznacza kierunek naszego działania. Formułowanie celów wychowania wymaga zatem przewyciężenia tendencji do proponowania utopii oraz skłonności do wąskiego pragmatyzmu. Ważną rolę spełnia tu teleologia wychowania, która dba o formułowanie celów realnych i dających się urzeczywistnić w szerokiej praktyce społecznej¹⁵. Jan Bosko, proponując cel wychowania, zaczynał od tego, co było możliwe, biorąc pod uwagę rozwój i osobowość młodego człowieka oraz zaistniałą sytuację wychowawczą. Interesował się całym życiem wychowanka, rozpoznając potrzeby i domyślając się tych najbardziej ukrytych. W jego oratorium¹⁶ wychowanek stawał

¹³ Wolfgang Brezinka, *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*, tłum. Jerzy Kochanowicz (Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005), 14-15.

¹⁴ Pascual Chavez Villanueva, *Wychowujemy z sercem Księdza Bosko... Wiązanka 2008. Komentarz Przełożonego Generalnego Towarzystwa Salezjańskiego*, tłum. Piotr Szelaż (Kraków: Poligrafia Salezjańska, 2008), 38.

¹⁵ Por. Marian Nowak, *Teorie i koncepcje wychowania* (Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008), 346-348.

¹⁶ Oratorium było i jest miejscem, w którym realizowane są wszystkie zasady wychowania prewencyjnego – integralnego rozwoju wychowanka. Istotnymi czynnikami wychowania oratoryjnego były i są: styl interakcji wychowawczej (chodzi o konieczność wytworzenia

się współtwórcą własnego rozwoju. Wskazywał, że „jego »sposób na życie« oparty na metodzie duchowej wystarczał – jak to wyjaśniał chłopcom – by jednocześnie »stali się pociechą dla rodziców, chwałą dla ojczyzny, dobrymi obywatelami kraju, aby przez to dostąpić radości mieszkańców nieba«. Nie miał więc na myśli jedynie tamtego świata. Pragnął spełnienia się godnych dążeń swoich podopiecznych, ich szczęścia w dwu porządkach: w porządku łaski i w porządku natury”¹⁷. Cele wychowania są potrzebne człowiekowi, by otwierały go na możliwości coraz pełniejszego urzeczywistniania siebie.

Cele wychowania wywodzą się zatem ze świadomie ustalonych i wybranych do wychowania wartości i norm. Najogólniej można powiedzieć, że odpowiadają one na pytania: dokąd, dlaczego, w jakim celu. W wychowaniu chrześcijańskim wyróżnia się ponadto „cel ostateczny”, który najogólniej można określić jako wychowanie człowieka nie tylko na najdalej nawet pojętą przyszłość, lecz na wieczność. Na bazie lektury tekstów biblijnych i teologicznych, interpretujących kwestię ostatecznego celu życia chrześcijanina i perspektyw jego rozwoju, nauki teologiczne dążą do rozpoznania egzystencjalnej sytuacji człowieka przed Bogiem, wobec świata i innych ludzi. Podkreśla się, że wszyscy chrześcijanie są powołani do świętości. Wykorzystując więc różne charyzmaty i zdolności, chrześcijanin powinien dokonywać postępu, osiągając doskonałość, która jest najwyższym celem i znakiem dojrzałości całego Kościoła¹⁸. W tym też kontekście „w Kościele i w świecie całościowa wizja wychowawcza, jaką wcielał Jan Bosko, oznacza realistyczną pedagogię świętości. (...) Jego niezwykły sekret polegał na tym, że nie zawiódł nigdy najgłębszych pragnień młodzieży (chęci życia, pragnienia miłości, otwarcia duszy, radości, wolności, nastawienia ku przyszłości), a jednocześnie prowadził ją stopniowo i w sposób konkretny do przekonania, że tylko przez życie w łasce – to jest w przyjaźni z Chrystusem – w pełni realizują się autentyczne ideały”¹⁹. Realistyczna postawa wo-

---

w oratorium klimatu rodzinnego, odznaczającego się stylem ojcowskim i braterskim); bezpośrednie relacje z wychowankiem (wychowanek ma wzrastać w przekonaniu o swojej indywidualności, rozumności, wolności, godności, jako osoba ludzka, mając zarazem świadomość potrzeby osobistego rozwoju, w którym to procesie jednym z podstawowych czynników jest personalna pomoc wychowawcy) i tzw. asystencja (ciągła obecność wychowawcy wśród podopiecznych, aby towarzyszyć wychowankowi i wspierać go w dążeniu do dojrzałości); Stanisław Chrobak, „Uniwersalizm miłości wychowawczej w systemie prewencyjnym Jana Bosko”, *Seminare* 38, nr 1 (2017): 95.

¹⁷ Francis Desramaut, *Ksiądz Bosko i życie duchowe*, tłum. Tadeusz Jania (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 1990), 120-121.

¹⁸ Por. Marian Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej* (Lublin: Redakcja Wydawnictwa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1999), 399-406.

¹⁹ Jan Paweł II, *List apostolski „Iuvenum patris” w setną rocznicę śmierci św. Jana Bosko* (Rzym 1988), nr 16.

bec świętości może poprowadzić człowieka od potencjalności do realności świętego wymiaru i tylko ona upoważnia do wyrażenia swojego stosunku do *sacrum*. Sięganie do własnych możliwości sakralnych wydaje się obowiązkiem ratowania człowieczeństwa. Realizacja świętości jest procesem złożonym, jest aktualizacją potencjalności w zwykłej codziennej rzeczywistości²⁰. Świętość stanowi swoiste spełnienie wszystkich wartości.

3. Ewangelizować wychowując w codziennej rzeczywistości

Określenie „ewangelizacja” w szerokim znaczeniu obejmuje całość misji Kościoła. Ewangelizować to nie tylko nauczać pewnej doktryny, lecz głosić Pana Jezusa słowem i czynem, czyli uczynić się narzędziem Jego obecności i działania w świecie. Wszelkie więc działanie Kościoła ma istotny wymiar ewangelizacyjny i nie powinno być nigdy oddzielane od dążenia do tego, aby pomóc wszystkim spotkać Chrystusa przez wiarę, co jest głównym celem ewangelizacji. Dla każdego człowieka wielkim dobrem jest objawienie mu podstawowych prawd o Bogu, o nim samym, o świecie. Każde zatem spotkanie z konkretnym człowiekiem lub konkretną kulturą ma nie tylko istotną wartość antropologiczną, ale może też ujawnić możliwości Ewangelii wcześniej słabo uwydatnione, które wzbogacą w konkretny sposób życie chrześcijan i Kościoła. Źródłem ewangelizacji jest Duch Święty działający w Chrystusie i przez pośrednictwo Kościoła udzielany ludziom²¹. „Ewangelizacja jest procesem wielowarstwowym, złożonym z różnych elementów, jakimi są: odnowa ludzkości, dawanie świadectwa, otwarte przepowiadanie, przyłgnięcie duchowe, wejście we wspólnotę, przyjęcie znaków, dzieła apostołskie. Może się wydawać, że te elementy nie zgadzają się ze sobą, a nawet że się wykluczają. Ale w rzeczy samej uzupełniają się one i wzajemnie doskonalą”²². Nowego wyrazu ewangelizacji nadaje świętość życia członków Kościoła i pełne zapału realizowanie powszechnego powołania do apostołstwa. Chodzi tu przede wszystkim o apostołstwo dostępne dla wszystkich chrześcijan w kręgu rodzinnym, środowisku pracy i środowisku społecznym. Ewangelizacja jest pełna wówczas, gdy zachodzi w niej łączność między Ewangelią a konkretnym osobistym i społecznym życiem człowieka. Zatem „dzięki ewangelizacji możliwe jest budowanie i kształtowanie Kościoła jako w s p ó l n o t y w i a r y, a ściślej – jako

²⁰ Por. Halina Romanowska-Lakomy, *Fenomenologia ludzkiej świętości. O sakralnych możliwościach człowieka* (Warszawa: Eneteia. Wydawnictwo Psychologii i Kultury, 2003), 11-15.

²¹ Por. Kongregacja ds. Nauki Wiary, „Nota doktrynalna o niektórych aspektach ewangelizacji” (Rzym 2007), nr 2-7, dostęp: 15 listopada, 2019, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kdwiary/nota_ewangelizacja_03122007.html

²² Paweł VI, *Adhortacja apostołska o ewangelizacji w świecie współczesnym „Ewangelii nuntiandi”* (Rzym 1975), nr 24.

wspólnoty wiary wyznawanej przez przyjęcie Słowa Bożego, s p r a o - w a n e j w sakramentach i p r z e ż y w a n e j w miłości – będącej duszą chrześcijańskiego życia moralnego. W istocie »dobra nowina« zmierza do nawrócenia serca i duszy człowieka i do osobistego związania go z Jezusem Chrystusem, Panem i Zbawicielem; przysposabia do Chrztu i do Eucharystii, umacnia w postanowieniu i urzeczywistnianiu postanowienia prowadzenia nowego życia wedle Ducha²³.

Cechą charakterystyczną ewangelizacji jest sięganie do bogactwa tradycji chrześcijańskiej, by z niej wydobyć przykłady autentycznego życia chrześcijańskiego i gorliwości apostołskiej oraz czerpać natchnienie do ewangelizowania życia społecznego. W tym też kontekście ks. Jan Bosko głosił godność i wielkość człowieka „stworzonego na obraz Boży”. Czytając jego teksty, zdobywamy cenne informacje dotyczące głównych tematów jego życia duchowego: słowa Bożego, roli Ducha Świętego, modlitwy, sakramentów, życia teologalnego, świętości, pobożności maryjnej. Fragmenty pism, w których mówił o szczęściu, prawdziwej i trwałej radości, moralności, wychowaniu rozpatrywane są zawsze w kontekście ich nierozdzielnej łączności z rzeczywistością Boską wyrażającą się w takich pojęciach jak: wiara, łaska, sakramenty, spowiedź i Eucharystia. Całe życie turyńskiego wychowawcy było nieustannym wchodzeniem w zjednoczenie z Bogiem i wskazaniem, że niemożliwa jest świętość bez życia wewnętrznego. Uczył, że działanie i modlitwa mogą być złączone, przenikające się, nierozdzielne. Był człowiekiem praktyki i czynu, odwagi i zdrowego rozsądku. W swojej działalności wychowawczej kierował się przede wszystkim myślą, że życie chrześcijańskie, szczególnie życie ludzi młodych, co dało się zaobserwować od samego początku oratorium, ma być już od samych jego początków ukierunkowane na wieczne zbawienie. Wszystko to miało również szczególną wartość w odniesieniu do rozwoju moralnego osoby²⁴. „Ksiądz Bosko zwykł mawiać: »filarami dzieła wychowania« są Eucharystia, Pokuta, nabożeństwo do Matki Bożej, miłość do Kościoła i jego pasterzy. Wychowanie według niego to »droga« modlitwy, liturgii, życia sakramentalnego, kierownictwa duchowego; a dla niektórych – pójścia za głosem powołania do życia konsekrowanego (iluz to kapłanów i zakonników uformowało się w domach Świętego), dla wszystkich zaś – perspektywa świętości i dążenie do niej²⁵.

Ewangelizacja wymaga jednoczesnego zachowania integralności głoszenia i stopniowości propozycji. Ksiądz Bosko przyjął tę podwójną

²³ Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostołska „Christifideles laici”* (Rzym 1988), nr 33.

²⁴ Por. Aldo Girauda, „»Mistyczne« elementy czynnej duchowości księdza Bosko”, tłum. Michał Mejer, *Zeszyty Duchowości Salezjańskiej*, nr 1 (2017): 50-54; Jacques Schepens, „Natura ludzka w wychowawczej koncepcji św. Jana Bosko”, tłum. Piotr Przesmycki, *Zeszyty Duchowości Salezjańskiej*, nr 2 (2017): 31-33.

²⁵ Jan Paweł II, *List apostołski „Juvenum patris”*, nr 11.

perspektywę, by móc zaproponować wszystkim młodym głębokie doświadczenie Boga, pamiętając o ich konkretnej sytuacji. Zatem, od samego początku wychowanie powinno być zainspirowane Ewangelią, a ewangelizacja powinna być dostosowana do rozwojowej sytuacji młodego człowieka. Tylko w ten sposób będzie mógł on odkryć w Chrystusie własną tożsamość i rozwijać się do pełnej dojrzałości. Wychowanie i formacja religijna, jaką proponuje ks. Bosko, prowadzi do pełni rozwoju osobowego. Dotyczy zarówno intelektu jak i woli, działania i postępowania. Dokonuje się w łączności z całą historią, kulturą i kontekstem społecznym. Książki Bosko, prezentując szkice biograficzne wychowanków, zmierza ku zobrazowaniu propozycji życia duchowego, które wydaje mu się jak najbardziej właściwe dla nowych pokoleń. Wskazuje ścieżki duchowe, ujawniające się ponad zwyczajną rejestracją faktów i słów. Lektura biografii chłopców formowanych przez Jana Bosko pozwala zrozumieć, w jaki sposób udało mu się spleść w dynamicznym związku zaangażowanie moralne, odwołania do łaski, skupienie wewnętrzne, prawe i bezinteresowne postępowanie w codziennych działaniach i w relacjach międzyludzkich. Przez serię proponowanych form pobożności ukazuje dynamikę rozwoju ducha modlitwy i życia w Bożej obecności, które były wkomponowane w całość życia młodego człowieka. Bez wychowania nie ma trwałej i głębokiej ewangelizacji, nie ma wzrastania i dojrzewania, a następnie zmiany mentalności i kultury²⁶.

Jedną z podstawowych treści ewangelizacji jest nie tylko prawda o Bogu, ale również pełna prawda o człowieku oparta na Ewangelii. „Otwarcie drzwi Chrystusowi, przyjęcie Go w sferę własnego człowieczeństwa nie tylko nie jest zagrożeniem dla człowieka, lecz stanowi jedyną drogę wiodącą do uznania człowieka w pełni jego prawdy i do wyniesienia jego wartości. Ta synteza Ewangelii i codziennego życia będzie najwspanialszym i najbardziej przekonującym świadectwem ludzi świeckich, że nie lęk, ale poszukiwanie Chrystusa i przyłgnięcie doń decydują o stylu życia i wzrastaniu człowieka, o nowych sposobach egzystencji, bardziej zgodnych z ludzką godnością”²⁷. Człowiek spełnia się przez aktualizację swych potencjalności. Rozwój człowieka, jako istoty społecznej i duchowej, naturalnej i kulturalnej zarazem, przebiega w zetknięciu ze społecznością, z kulturą, którą przyjmuje, poddaje się jej wpływom i nią się wzbogaca, ale też ją przemienia i wzbogaca. Często ocenia się człowieka zgodnie z kryteriami przydatności, układów, relacji, wydajności, zysku itd., podczas gdy jest on

²⁶ Por. „Da mihi animas, cetera tolle”. Dokumenty 26. Kapituły Generalnej Towarzystwa Św. Franciszka Salezego, *Dokumenty Rady Generalnej Towarzystwa Salezjańskiego św. Jana Bosko*, nr 401 (12018): 33-34; Aldo Giraud, „»Mistyczne« elementy czynnej duchowości księdza Bosko”, 58-59.

²⁷ Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici”*, nr 34.

osobą i najpełniej, na sposób tylko jemu właściwy, podmiotem osobowym. Cieleśność jest tu wyjściowa i podstawowa, ale nie stanowi jedynej i ostatecznej kategorii egzystencji. Centralną rolę spełnia czynnik duchowy. Nie jest on czymś dodatkowym, jakimś przyśpieszeniem do egzystencji, lecz stanowi esencjonalną jej właściwość. O człowieku można powiedzieć, że jest osobą, stając się i stając się, będąc nią²⁸. Każdy człowiek nosi w sobie niepowtarzalną tajemnicę własnego losu. To, co szczególnie powinno charakteryzować wychowawcę, to postawa szacunku wobec specyficznego „misterium” (tajemnicy) osoby wychowanka. W tym też kontekście ks. Jan Bosko w swoich ośrodkach wychowawczych dążył do poszukiwania takich założeń, metod, środków i form wychowania, by sprzyjały pełnemu, integralnemu rozwojowi młodego człowieka. „Wiedział, jak bardzo dorastający młody człowiek potrzebuje ludzkiej relacji i szczerzej przyjaźni: chodzi tu o element fundamentalny do jego harmonijnego wzrostu, równowagi psychicznej i spojrzenia na siebie, które w sobie wypracowuje, a także – co szczególnie istotne – dla jego postępu duchowego”²⁹.

Odbiorcami ewangelizacji są wszyscy ludzie zdolni do przyjęcia Ewangelii. Obejmuje wszystkich ochrzczonych i ma na celu umocnienie ich wiary i doprowadzenie do dojrzałości religijnej. Sposoby i formy ewangelizacji zmieniają się w zależności od czasu, miejsca i kultury i dlatego wymagają odpowiedniego przystosowania. „Głoszenie Ewangelii i świadczenie o niej jest pierwszą posługą, jaką chrześcijanie mogą spełnić wobec każdej osoby i całego rodzaju ludzkiego, są oni bowiem powołani do mówienia wszystkim o miłości Bożej, objawionej w pełni w jedynym Odkupicielu świata, Jezusie Chrystusie”³⁰. Wielu ludzi młodych jest otwartych na poszukiwanie sensu życia i gotowych na przyjęcie wychowawczej i chrześcijańskiej propozycji – poważnej i odważnej. Nie brakuje także ludzi młodych, gotowych zaangażować się osobiście w ewangelizację rówieśników. Turyński wychowawca zawsze działał we współpracy i razem z młodzieżą, a najwięcej uwagi poświęcał młodzieży pod wieloma względami najuboższej. Przykładem tej działalności są stowarzyszenia i grupy, w których podejmowana była formacja młodego człowieka. „Popierając wielorakie formy działania, tworzył on środowiska życia, dobrego wykorzystania wolnego czasu, apostołatu, nauki modlitwy, radości, zabawy i kultury, gdzie

²⁸ Kazimierz Popielski, „Egzystencja: wzrastanie bio-psycho-duchowe”, w *Wzrastanie człowieka w godności, miłości i miłosierdziu*, red. Mirosław Kalinowski (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2005), 80-81.

²⁹ Aldo Girauda, „Duchowa wartość miłości i przyjaźni”, tłum. Jacek Bałemba, *Zeszyty Duchowości Salezjańskiej*, nr 1 (2018): 125.

³⁰ Benedykt XVI, „Przemówienie do uczestników międzynarodowego sympozjum z okazji 40. rocznicy soborowego Dekretu *Ad gentes* (11 marca 2006)”, *L'Osservatore Romano*, wyd. pol., nr 6-7(2006): 56.

młodzi mogli odnajdywać samych siebie i rozwijać się³¹. We wspólnocie tworzył taki klimat, który pomagał w pozytywnym wzajemnym oddziaływaniu na siebie jego członków. Wzajemne zaufanie we wspólnocie jest tym silniejsze, im bardziej wspólne, podzielane przez wszystkich są podstawowe wartości. W klimacie wzajemnego zaufania, umiejętności przebaczenia, radości i dzielenia się wszystkim, wychowanie przebiega nie tyle według reguł przepisów regulaminu, ile rozumnej miłości. „Ksiądz Bosko odczytał historię w świetle Wcielenia i obecności w świecie Jezusa Chrystusa. Dla niego było to fundamentalne, ponieważ tak odczytał historię światową i tak samo odczytał istnienie Kościoła oraz istnienie młodzieży. (...) Ksiądz Bosko marzył o plejadzie współpracowników, chciał zaangażować wszystkich w wychowanie młodzieży. Aktualizowanie go oznacza szukanie uwagi skupionej na problemach młodzieży. Chodzi o uczestnictwo w charyzmie, kształtowanie ze wszystkimi, którzy w nim uczestniczą, wielkiej siły wychowawczej³². Głównymi elementami, które stanowią bazę jego praktyki wychowawczej są relacje między tym, co zostało określone jako „przyrodzone i nadprzyrodzone”, między porządkiem natury i łaski, wartościami ludzkimi i religią. Jego działalność obejmowała szerokie dziedziny życia młodzieży.

Istnieje wiele sposobów wychowywania i nauczania. Wychowanie nie może być ograniczone tylko do „zawodu” lub też do roli społecznej, przeżywanej bez głębszego zaangażowania i bezpośredniego zainteresowania. „Ksiądz Bosko potrafił na płaszczyźnie praktyczno-egzystencjalnej połączyć działalność wychowawczą z działalnością zbawczo-odkupieńczą. (...) zachował w rzeczywistości równowagę między obu biegunami, ponieważ wychowywał ewangelizując i ewangelizował wychowując³³. Traktował formację osoby jako proces ciągły. Jego działalności wychowawczej towarzyszył, wraz z dojrzwaniem ludzkim, rozwój życia łaski i wiary. Turyński wychowawca przedstawił swoją propozycję wychowawczą, w której „rozum, religia i miłość wychowawcza” splatają się ze sobą w niepowtarzalną i jedyną całość. „Stając wobec ludzkich rzeczywistości, umiał odczytywać »znaki czasu« i odpowiadać na potrzeby duszpasterskie ówczesnego społeczeństwa przez propozycję wskazań wychowawczych, w danym kontekście, odpowiadających potrzebom młodych ludzi. Było to

³¹ Jan Paweł II, *List apostolski „Juvenum patris”*, nr 18.

³² Juan Edmundo Vecchi, *Strażnicy marzeń z palcem na myszce. Wychowawcy w dobie informatyki*, tłum. Alicja Lis (Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2001), 184-185.

³³ Luciano Cian, *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*, 129-130.

tworzenie modelu »w ciągłym rozwoju« i charakteryzującego się swoistą dynamiką: oratorium jako »centrum zamieszkane przez młodych ludzi najbardziej potrzebujących i oddalonych«. Proponował to jako doświadczenie wychowawczo-katechetyczne dla chłopców »ponownie rozpoczynających« drogę wiary, umiejscawiając oratorium ponad »sztywnymi ramami pastoralnymik« parafii jako instytucji kanonicznej i dając mu miejsce wewnątrz nowego sposobu pojmowania parafii jako »wspólnoty wychowawczej wędrującej« na sposób misyjny³⁴. Ewangelizację prowadzi się nie tylko publicznie głosząc Ewangelię czy podejmując działania o dużym zasięgu społecznym, ale także przez osobiste świadectwo.

Bibliografia:

- Benedykt XVI. „Przemówienie do uczestników międzynarodowego sympozjum z okazji 40. rocznicy soborowego Dekretu *Ad gentes* (11 marca 2006)”. *L'Osservatore Romano*, wyd. pol., nr 6-7(2006): 56-57.
- Bosco Teresio. *Złote myśli Księdza Bosko*. Tłumaczenie Alicja Lis. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2002.
- Bosko Jan. „List o karach”. W Luciano Cian, *Wychowanie w duchu Księdza Bosko*. Tłumaczenie Izabela Gutewicz, 259-268. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 1990.
- Bosko Jan. „System prewencyjny w wychowaniu młodzieży”. W Luciano Cian, *Wychowanie w duchu księdza Bosko*. Tłumaczenie Izabela Gutewicz, 269-274. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2001.
- Bosko Jan. „List do księcia Gabriellego: propozycja dotycząca Bursy San Michele w Ripa i praktyka Systemu Prewencyjnego”. W *Źródła Salezjańskie. 1. Ksiądz Bosko i jego dzieło. Antologia*, redakcja Aldo Girardo, 584-586. Kraków: Salezjański Instytut Historyczny, 2016.
- Brezinka Wolfgang. *Wychowanie i pedagogika w dobie przemian kulturowych*. Tłumaczenie Jerzy Kochanowicz. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005.
- Chavez Villanueva Pascual. *Wychowujemy z sercem Księdza Bosko... Wiązanka 2008. Komentarz Przełożonego Generalnego Towarzystwa Salezjańskiego*. Tłumaczenie Piotr Szelağ. Kraków: Poligrafia Salezjańska, 2008.
- Chrobak Stanisław. „Uniwersalizm miłości wychowawczej w systemie prewencyjnym Jana Bosko”. *Seminare* 38, nr 1 (2017): 89-100.

---

³⁴ Antonio Romano, „Ksiądz Bosko katecheta młodych: panorama katechetyczno-metodologiczna”, tłum. Robert Wróblewski, *Zeszyty Duchowości Salezjańskiej*, nr 1 (2017): 104-105.

- Chrobak Stanisław. „Wychowanie odpowiedzialnego obywatela w perspektywie systemu prewencyjnego św. Jana Bosko”. *Forum Pedagogiczne*, nr 1 (2011): 81-97. Cian Luciano. *System zapobiegawczy św. Jana Bosko*. Tłumaczenie Marian Gabryel. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2001.
- Cian Luciano, *Wychowanie w duchu księdza Bosko*. Tłumaczenie Izabela Gutewicz. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2001.
- „Da mihi animas, cetera tolle”. Dokumenty 26. Kapituły Generalnej Towarzystwa Św. Franciszka Salezego, *Dokumenty Rady Generalnej Towarzystwa Salezjańskiego św. Jana Bosko*, nr 401 (2018): 7-156.
- Desramaut Francis. *Ksiądz Bosko i życie duchowe*. Tłumaczenie Tadeusz Jania. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 1990.
- Ghiberti Giuseppe. *Spotkać księdza Bosko*. Tłumaczenie Jacek Jurczyński. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2018.
- Giraud Aldo. „Przykładowe biografie. Wstęp”. W *Źródła Salezjańskie. I. Ksiądz Bosko i jego dzieło. Antologia*, redakcja Aldo Giraud, 1171-1174. Kraków: Salezjański Instytut Historyczny, 2016.
- Giraud Aldo. „»Mistyczne« elementy czynnej duchowości księdza Bosko”. Tłumaczenie Michał Mejer. *Zeszyty Duchowości Salezjańskiej*, nr 1(2017): 43-71.
- Giraud Aldo. „Duchowa wartość miłości i przyjaźni”. Tłumaczenie Jacek Bałemba. *Zeszyty Duchowości Salezjańskiej*, nr 1 (2018): 121-135.
- Jan Paweł II. *List apostolski „Iuvenum patris” w setną rocznicę śmierci św. Jana Bosko*. Rzym, 1988.
- Jan Paweł II, *Posynodalna adhortacja apostolska „Christifideles laici”*. Rzym, 1988.
- Kongregacja ds. Nauki Wiary, Nota doktrynalna o niektórych aspektach ewangelizacji. https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/kongregacje/kdwiary/nota_ewangelizacja_03122007.html.
- Nowak Marian. *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1999.
- Nowak Marian. *Teorie i koncepcje wychowania*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008.
- Paweł VI. *Adhortacja apostolska o ewangelizacji w świecie współczesnym „Evangelii nuntiandi”*. Rzym, 1975.
- Petitclerc Jean Marie. „Valenze significative del Sistema Preventivo”. W *Atti del Congresso Internazionale Sistema Preventivo e Diritti Umani*, redakcja Laura Belletti, Laura Bernardi, Marta Colombo, 53-56. Roma: VIS Volontariato Internazionale per lo Sviluppo, 2009.

- Popielski Kazimierz. „Egzystencja: wzrastanie bio-psycho-duchowe”. W *Wzrastanie człowieka w godności, miłości i miłosierdziu*, redakcja Mirosław Kalinowski, 77-81. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2005.
- Romano Antonio. „Ksiądz Bosko katecheta młodych: panorama katechetyczno-metodologiczna”. Tłumaczenie Robert Wróblewski. *Zeszyty Duchowości Salezjańskiej* nr 1 (2017): 73-112.
- Romanowska-Łakomy Halina. *Fenomenologia ludzkiej świętości. O sakralnych możliwościach człowieka*. Warszawa: Eneteia. Wydawnictwo Psychologii i Kultury, 2003.
- Schepens Jacques. „Natura ludzka w wychowawczej koncepcji św. Jana Bosko”. Tłumaczenie Piotr Przesmycki. *Zeszyty Duchowości Salezjańskiej* nr 2(2017): 19-51.
- Tarnowski Janusz. „Człowiek – dialog – wychowanie. Zarys chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej”. *Znak*, nr 9 (1991): 69-78.
- Vecchi E. Juan. *Duchowość salezjańska*. Tłumaczenie Mieczysław Brzezinka. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 1999.
- Vecchi E. Juan. *Strażnicy marzeń z palcem na myszce. Wychowawcy w dobie informatyki*. Tłumaczenie Alicja Lis. Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, 2001.

Care for Evangelization of the Youth in Educational Activity of Jan Bosko

SUMMARY

In 1877, Jan Bosko (1815-1888) presented a text entitled *Il sistema preventivo nella educazione della gioventù* (Preventive system in the education of the young). While building a preventive system based on the experience of his life, he knew that it was necessary to create an integral education system through which young people would receive help in natural, cultural and spiritual development. In this way, upbringing became both human and Christian, which was reflected in the well-known slogan: “an honest citizen and a good Christian”. It was conducted according to the principle – evangelize by bringing up and educating by evangelizing. The upbringing and religious formation proposed by priest Bosko leads to full personal development. For each person, it is of great value to reveal to them the basic truths about God, about themselves, about the world. Evangelization is therefore a chance for spiritual enrichment for those to whom it is addressed, but also for those who lead it, and for the whole Church.

Keywords: person, education, preventive system, evangelism

